

ФОРМУВАННЯ ПОТРЕБИ В ПРОФЕСІЙНОМУ САМОВИХОВАННІ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

І.В.Шиманович

(кандидат педагогічних наук, Бердянський державний педагогічний університет)

Статтю присвячено одному з підходів до розв'язання проблеми формування в майбутніх учителів іноземної мови потреби у професійному самовихованні. Обґрунтовано, що ефективність процесу формування цього системного утворення залежить від певних організаційно-педагогічних умов вироблення потреби у професійному самовихованні.

Статья посвящена одному из подходов к решению проблемы формирования у будущих учителей иностранного языка потребности в профессиональном самовоспитании. Обосновано, что эффективность процесса формирования данного системного образования зависит от определённых организационно-педагогических условий выработки потребности в профессиональном самовоспитании.

Глибокі соціальні, духовні й економічні зрушення в контексті Європейського вибору України спонукають до суттєвих змін у системі вищої педагогічної освіти, покликаної готувати вчителя нової генерації: гуманного, висококомпетентного й конкурентоспроможного, найголовнішою ознакою якого є потреба в постійному неперервному професійному самовдосконаленні й самовихованні.

Аналіз професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів іноземної мови засвідчив, що ні мета, ні зміст, ні технологія навчально-виховного процесу педагогічного університету не передбачають вироблення у студентів потреби в професійному самовихованні.

Мета нашого дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні й експериментальній перевірці організаційно-педагогічних умов формування у майбутніх учителів іноземної мови потреби в професійному самовихованні.

Вивчення першоджерел з даної проблеми дозволило зробити деякі узагальнення стосовно генези поглядів вітчизняних і зарубіжних науковців на сутність понять «професійне самовиховання», «потреба» тощо. Встановлено, що існують різні підходи до тлумачення поняття «професійне самовиховання»: з одного боку, вчені розкривають тільки механізми професійного самовиховання (В.Бондар, С.Даньшева, О.Дубасенюк, С.Єлканов, О.Яцій та ін.), а з іншого – особливості самовиховної діяльності студентської молоді, сутність та структуру професійного самовиховання, засоби самовиховання (І.Зязюн, А.Калініченко, О.Кучерявий, В.Лозова, В.Семиченко, С.Сисоєва та ін.).

Відображення в теоретичному дослідженні системної позиції щодо сутнісного трактування поняття «потреби професійного самовиховання» студентів-філологів у процесі підготовки до професійної діяльності дало можливість розглянути цей феномен з різних позицій. Теоретичний пошук показав, що поняття «потреба», зокрема пізнавальна, має складну структуру. На природу цього феномена звертали увагу О.Леонтьєв, А.Матюшкін, Т.Платонова, О.Тихомиров, В.Юркевич та ін.

Серед різних напрямів вивчення зазначеного феномена виокремлюються два підходи: один із них – у зв'язку з дослідженням закономірностей особистісно-орієнтованого підходу до розвитку особистості, складовою якого є розвиток пізнавальної потреби (теоретичну концепцію цього підходу склала теорія діяльності О.Леонтьєва), інший – через необхідність вивчення мотиваційної регуляції професійної діяльності, зокрема мотиваційного забезпечення професійної підготовки майбутнього вчителя (концепція В.Сластьоніна).

Виходячи з теоретичних положень науковців (В.Антонець, Ю.Бабанський, А.Гордін, В.Ільїн, Є.Іваненко, П.Підкасистий та ін.) про те, що вихідною умовою ефективної професійної діяльності майбутніх учителів є вищий рівень розвитку їхньої пізнавальної

потреби, ми визначили, що формування потреби в професійному самовихованні відбуватиметься за умови, якщо пізнавальну діяльність студентів-філологів спрямувати на осмислення ними необхідності отримання професійних знань, розвиток професійних інтересів, цілеспрямовану творчу професійну діяльність.

Водночас акцентуємо увагу на тому, що, незважаючи на певні успіхи в розробці загальної теорії професійного самовиховання, бракує узагальнюючих системних досліджень стосовно специфіки професійного самовиховання майбутніх учителів саме іноземної мови, педагогічних умов забезпечення цього процесу, засобів найбільш інтенсивно його стимулюючих. За традиційних підходів до підготовки фахівців професійне становлення майбутнього вчителя розглядалось не в особистісному аспекті, а як реакція на зовнішні стимули. Студент виступав як об'єкт виховного впливу, не стимулювалась його внутрішня активність, не враховувались його потреби в самореалізації і самоактуалізації. Відтак установлено, що в системі вишівської підготовки має місце істотна недооцінка ролі самовиховання як засобу професійного становлення майбутнього вчителя, формування потреби студентів у професійному самовихованні не стало пріоритетним напрямом роботи викладачів педагогічних університетів.

Отже, враховуючи результати теоретичного пошуку й аналізу існуючої практики професійного становлення майбутнього вчителя іноземної мови в освітньому процесі ВНЗ, ми у своєму дослідженні спираємося на авторські концепції В.Сластьоніна, Т.Сущенко, згідно з якими формування особистості вчителя у процесі підготовки його у вищій школі здійснюється на основі особистісно орієнтованого та гуманістичного підходів. Основні положення їхніх концепцій покладено в основу структурної організації феномена потреба в професійному самовихованні.

Професійне самовиховання майбутнього вчителя іноземної мови ми розглядаємо як його свідому діяльність з особистісно-професійного розвитку власної індивідуальності для повнішої її самореалізації в педагогічному процесі. Потреба в професійному самовихованні нами тлумачиться як відображені у свідомості майбутнього вчителя прагнення повнішого розвитку власних особистісно-професійних якостей з метою успішної їх самореалізації в майбутній професійній діяльності. Потреба професійного самовиховання – це складне інтегроване утворення особистісно-професійної сфери особистості, сутність якого становить взаємодія й органічна єдність ціннісно-мотиваційного, когнітивного та поведінкового компонентів.

Ціннісно-мотиваційний компонент потреби у професійному самовихованні визначено як позитивне ставлення до самозмінювання, усвідомлення значущості професійного зростання, наявність професійної спрямованості. Виявлено, що цей компонент пов'язаний з усвідомленням майбутніми вчителями іноземної мови потреби в самовихованні як педагогічної цінності, з бажанням повноцінно реалізувати себе в майбутній професії. З'ясовано, що когнітивний компонент відбиває базову культуру особистості, наявність необхідних уявлень про себе й достатніх знань з теорії та технології професійного самовиховання. Цей компонент включає систему особистісно-привласнених студентом знань щодо професійного самовиховання. Поведінковий компонент представлений системою дій, умінь і навичок професійного самовиховання, здатністю до об'єктивного самооцінювання та самоаналізу, наявністю активно-творчої позиції щодо особистісно-професійного розвитку.

За результатами теоретичного аналізу проблеми та констатувального експерименту розроблено модель формування у майбутніх учителів іноземної мови потреби в професійному самовихованні, яка спрямована на стимулювання розвитку мотивів професійного самовиховання й цілеспрямовану підтримку студентів з боку викладачів, усвідомлення майбутніми вчителями професійного самовиховання як особистісної цінності, створення у ВНЗ системи професійного самовиховання. Дослідна модель побудована відповідно до трьох органічно взаємопов'язаних складових потреби у професійному самовихованні.

Обґрунтовано, що необхідними організаційно-педагогічними умовами формування у майбутніх учителів іноземної мови потреби в професійному самовихованні є: переорієнтація

навчально-виховного процесу педагогічного університету на цілеспрямоване формування цього системного утворення; готовність викладачів педагогічного ВНЗ до поетапного формування у студентів потреби в професійному самовихованні; спрямування методів і форм організації самостійної пізнавально-практичної діяльності студентів на усвідомлення ними специфічності професійного самовиховання майбутнього філолога та пробудження інтересу до цього процесу.

Дослідно-експериментальна робота з формування у майбутніх учителів іноземної мови потреби в професійному самовихованні складалася з чотирьох етапів.

На першому етапі відбувалася цілеспрямована робота з теоретичної та практичної підготовки викладачів до формування у студентів-філологів потреби в професійному самовихованні. Для педагогів вищої школи проводились заняття науково-практичного семінару “Самовиховання як фактор професійної підготовки майбутнього вчителя”.

Для викладачів педагогічного ВНЗ та тьюторів академічних груп запроваджувався тренінг особистісного професійного самовдосконалення, надавалась методична допомога, стимулювалась професійна самовиховна діяльність. З цією метою підготовлено й упроваджено методичний посібник “Підтримка професійного становлення й розвитку педагога у системі професійної освіти”.

Метою другого етапу було збагачення змісту педагогічних дисциплін концепціями, теоріями і поняттями, що сприяло усвідомленню студентами необхідності саморозвитку й визнанню професійного самовиховання особистісною цінністю. Вносилися зміни до навчальних програм з педагогічних дисциплін для ознайомлення майбутніх філологів з технологіями професійного самовиховання; розроблялися спеціальні педагогічні ситуації, які сприяли усвідомленню сильних і слабких сторін їхньої власної індивідуальності. Застосування діалогічних, проблемних, ігрових методів навчання спонукало студентів до активного професійного самовиховання.

На третьому етапі здійснювалось поступове залучення майбутніх учителів іноземної мови до активного професійно-особистісного самовиховання. Запроваджувався спецкурс “Професійне самовиховання майбутнього вчителя”, спрямований на цілісне оволодіння студентами засобами професійного самовиховання, застосовувались інтерактивні форми та методи роботи: дискусії, ділові та творчі ігри, тренінги, творчі звіти, проектування, конкурси тощо. Діалогова взаємодія під час викладання цього курсу створювала умови для творчої самореалізації та формування позитивної Я-концепції студентів-філологів.

На четвертому етапі використано основні види самостійної навчальної, наукової, виховної діяльності з метою закріплення у майбутніх філологів потреби в професійному самовихованні. Студенти склали індивідуальні програми майбутньої життєтворчості, науково обґрунтовували програми професійного самовиховання, окреслювали перспективи майбутньої професійної діяльності, плани професійного самовдосконалення; залучались до різноманітних видів наукових робіт, виступів на наукових конференціях, проведення виховних заходів під час педагогічної практики, участі в університетських конкурсах, літературних творчих об’єднаннях, театралізованих дійствах тощо.

Результативність формувального експерименту дослідження визначалася шляхом анкетування студентів; контент-аналізу змісту щоденників професійного самовиховання, вивчення творчих робіт; оцінок експертів і самоаналізу викладачів щодо власної готовності до формування у студентів потреби в професійному самовихованні.

Запропонована модель формування в майбутніх учителів іноземної мови потреби в професійному самовихованні виявилася ефективною, оскільки після завершення експерименту в студентів експериментальної групи (порівняно зі студентами контрольної групи) зафіксовано вищий рівень сформованості потреби в професійному самовихованні.

Зіставлення даних, що відображають рівень сформованості потреби в професійному самовихованні у майбутніх учителів іноземної мови до і після формувального впливу, демонструє суттєві зміни цього системного утворення у студентів експериментальної групи (рис.1).

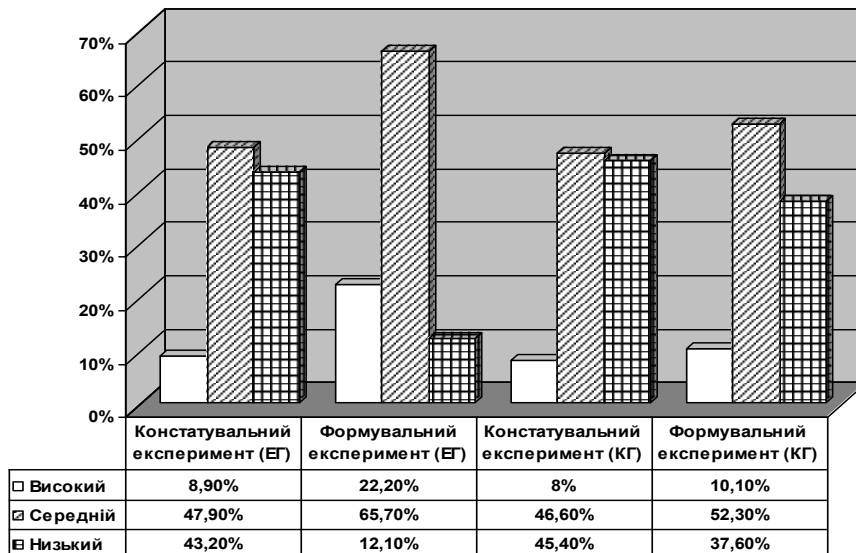

Рис.1. Порівняльна характеристика рівнів сформованості потреби в професійному самовихованні студентів

Аналіз результатів формувального експерименту засвідчив, що в експериментальній групі, де проведено цілеспрямовану роботу з формування потреби в професійному самовихованні майбутніх учителів, виявилось 22,2% студентів з високим рівнем її сформованості (проти 8,9% до початку експериментального навчання).

Студенти з низьким рівнем сформованості потреби в професійному самовихованні склали 12,1% експериментальної групи (порівняно з 43,2% до початку формувального експерименту).

Таким чином, основні результати експериментальної перевірки виявили позитивну динаміку вироблення у студентів-філологів потреби в професійному самовихованні, що дає підстави стверджувати про ефективність визначених і апробованих нами організаційно-педагогічних умов формування у майбутніх учителів іноземної мови потреби в професійному самовихованні.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів вирішення проблеми формування у майбутніх учителів іноземної мови потреби в професійному самовихованні. До перспективних напрямів подальших наукових пошуків відносимо визначення шляхів створення гуманістичного освітнього простору в педагогічних ВНЗ, спрямованих на професійне самовиховання студентів, розвиток у вчителів іноземної мови ціннісно-мотиваційної сфери професійного самовдосконалення в системі післядипломної освіти та самоосвіти.